

## РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора Брателя Сергія Григоровича на дисертаційне дослідження на дисертаційне дослідження Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні», поданого до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

**Ступінь актуальності обраної теми.** У рамках реформ та євроінтеграції в Україні сфера надання правничої допомоги також зазнає змін. Такий процес проявляється у перерозподілі функцій між правовими інститутами, що займаються захистом конституційних прав і свобод громадян. Одним із таких інститутів є адвокатура. Тому зараз законодавці, практики та науковці активно шукають нові підходи до регулювання адвокатської діяльності та створення відповідних умов для її функціонування, оскільки роль адвокатури в правовому суспільстві залишається важливою.

Міжнародна спільнота визнає адвокатуру як професійну організацію незалежних правників, які забезпечують право людини на захист. Для того, щоб адвокатура ефективно виконувала цю роль, необхідні ініціативи з боку держави, щоб створити умови для її належного функціонування. Адвокатура є важливою частиною системи правосуддя і потребує реформ для забезпечення належних гарантій її діяльності з боку державних органів. Однак, через воєнний стан в Україні питання створення таких умов і забезпечення гарантій адвокатської діяльності ще обговорюються, що робить тему дослідження надзвичайно актуальною.

Отже, потреба в удосконаленні теоретичних і практичних підходів до цієї проблеми підтверджує важливість дослідження адміністративно-правових засад для створення належних умов для роботи адвокатури в Україні. Саме на вирішення цієї проблеми і спрямоване дисертаційне дослідження І.В. Босої, що свідчить про його актуальність, практичну значимість і науково-теоретичну цінність.

**Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.** Вивчення дисертації та представлених наукових публікацій авторки засвідчують логічність, повноту і послідовність структури виконаного дослідження, що надало можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та повно проаналізувати задекларовану тему.

**Метою дисертації** є визначення правової природи, сутності, змісту й особливостей реалізації адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також формулювання науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій з удосконалення законодавства в цій сфері на основі комплексного аналізу чинного законодавства України та практики його застосування, теоретичного осмислення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених.

**Об'єктом дослідження** є суспільні відносини, які виникають під час створення належних умов адміністративної діяльності адвокатури в Україні.

**Предмет дослідження** – адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Методологічну основу дисертації становить взаємодоповнююча сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких сприяло вирішенню сформульованих задач і досягненню мети дослідження. *Діалектичний метод* дав змогу сформулювати адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури, встановити сутність публічних правовідносин у досліджуваній сфері (підрозділ 1.1), місце адвокатури в системі публічної влади (підрозділ 1.2), а також здійснити комплексний аналіз і з'ясувати сутність механізму створення належних умов діяльності адвокатури (розділ 2). Метод *семантичного аналізу* уможливив визначення сутності дефініцій «належні умови діяльності адвокатури», «механізм створення належних умов діяльності адвокатури», «гарантії адвокатської діяльності», «процедури створення належних умов діяльності адвокатури», «суб'єкти забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури» тощо (підрозділи 1.1, 2.1–2.3, 3.1).

*Порівняльно-правовий метод* слугував вихідним пунктом для виокремлення позитивного зарубіжного досвіду стосовно організації та функціонування органів адвокатури (підрозділ 3.2), що дало змогу за допомогою *логіко-юридичного методу* сформулювати шляхи вдосконалення створення належних умов діяльності адвокатури в адміністративно-правовій площині (розділ 3) з визначенням конкретних напрямів такого вдосконалення з боку державних інституцій (підрозділ 3.3). Метод *групування* з використанням *системно-структурного підходу* надав можливість класифікувати джерела правового регулювання діяльності адвокатури (підрозділ 1.3). Застосування методів *аналізу* та *синтезу* сприяло виявленню основних проблем, які притаманні досліджуваній сфері, а також розробленню комплексу пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства (підрозділи 3.2, 3.3).

Одержані результати дисертаційної роботи авторкою опубліковано в 10 наукових працях, а саме: 5 статей опубліковано у наукових періодичних фахових виданнях України, 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях з правознавства.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме проектами нормативно-правових актів; статистичними даними, аналітичними довідками і звітами тощо.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація І.В. Босої «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» виконана на високому науково-методичному рівні.

**Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.** Дисертація є однією з перших у вітчизняній науці працею, у якій комплексно розкрито питання адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

У результаті проведеного дослідження авторкою обґрунтовано ряд концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової

новизни. Зокрема, уперше обґрунтовано наповнення створення належних умов діяльності адвокатури як сукупність правових та організаційних заходів із формування та організації діяльності адвокатури як інституту професійного захисту й представництва фізичних та юридичних осіб. Обґрунтовано наукове трактування адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури як одного з дієвих чинників впливу на ефективність адвокатської системи у сфері надання правової допомоги, а також виокремлено його особливості. Запропоновано авторське бачення характеристики поняття «гарантії адвокатської діяльності» як елемента правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що становить визначені або санкціоновані державою на рівні закону способи й умови провадження адвокатської діяльності, що забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Визначено предмет правових гарантій адвокатської діяльності, який становлять процесуальні права й обов'язки адвоката, яким кореспондується обов'язок держави забезпечити належні умови діяльності адвоката, а також виокремлено елементи механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності.

Удосконалено зміст наукового розуміння публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, та, з огляду на роль суб'єктів публічної влади у створенні цих умов, запропоновано авторське бачення диференціації досліджуваних правовідносин; сутнісно-змістове розуміння місця адвокатури в системі органів публічної влади, яке полягає в тому, що адвокатура посідає чільне місце серед суб'єктів державної влади, уповноважених виконувати функцію із захисту прав і свобод людини та громадянина, оскільки, слугуючи елементом приватноправових відносин, адвокатура має публічно-правову складову, яка наближає її до органів державної влади в питанні досягнення публічного інтересу й захисту інтересів

суспільства. Положення щодо визначення кола суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури як законодавчо визначених державних органів та інших владних організацій, що в межах власних компетенцій забезпечують створення відповідних умов. Наукове розуміння адміністративних процедур щодо створення належних умов діяльності адвокатури на основі системного аналізу законодавства, ідентифікації можливих складнощів у виконанні адвокатських обов'язків, з визначенням пропозицій щодо оптимізації адміністративних процесів в аспекті юридичної практики.

Крім вищевикладеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність та системність наукової новизни одержаних результатів дослідження.

**Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи І.В. Босої не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів дослідження, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість одержаних результатів, наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень та власного досвіду роботи авторки.

Отже, результати дисертаційного дослідження І.В. Босої, які винесено на захист, є достатньо науково аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення для науки адміністративного права.

**Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.** Наукові результати й

положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних наукових методів, таких як: діалектичний, аналіз та синтез, системний підхід, системний аналіз, системно-структурний, структурно-функціональний, класифікації та групування, логіко-семантичний, морфологічного аналізу, документальний аналіз, формально-юридичний, формально-логічний, прогнозування та моделювання, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні фахові компетенції для рівня доктора філософії. Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, а мета роботи – повністю реалізована.

**Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.** Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, використовуються та можуть бути використані у: а) науково-дослідній роботі (у подальших розробках, пов'язаних із формуванням теоретичних аспектів створення належних умов діяльності адвокатури в Україні); б) правотворчій сфері (висновки, пропозиції та рекомендації, що викладені в дисертації, можуть бути використані під час розробки змін і доповнень до національного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури); в) правозастосовній сфері – для підвищення ефективності діяльності суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури; г) освітньому процесі – положення та висновки дисертації використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адвокатура і нотаріат», «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративна реформа в Україні», а також можуть бути використані під час розроблення

навчальних посібників, підручників та їх розділів, лекцій і методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти.

**Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.** Дисертація І.В. Босої викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінка, з яких 205 сторінок – основний текст, 33 сторінки – список використаних джерел (293 найменування) та додатків.

**Анотація** в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати проведеного дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувачки й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1.** «Загальна характеристика створення належних умов діяльності адвокатури» здобувачкою висвітлено поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання; визначено місце адвокатури в системі суб'єктів публічної влади та її правовий статус; викладено правові засади організації здійснення адвокатської діяльності та місце серед них адміністративного законодавства.

У **розділі 2.** «Адміністративно-правовий механізм створення належних умов діяльності адвокатури» дисертанткою розкрито поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності

адвокатури; охарактеризовано суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури; визначено адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури.

**У розділі 3.** «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій» здобувачкою окреслено сучасне бачення щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності. Проаналізовано зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури. Окреслено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

За результатами здійсненого дослідження дисертантка сформулювала пропозиції та рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Після кожного розділу сформульовано **висновки**, у яких детально висвітлено зміст розглянутих питань плану роботи. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну наукову аргументацію та високий рівень достовірності.

**Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.** Результати дисертаційного дослідження І.В. Босої на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» є достатньо обґрунтованими, а тому можуть використовуватись у нормотворчій діяльності, в подальших наукових пошуках, освітньому процесі у закладах вищої освіти, а також при підготовці наукових публікацій та монографічних досліджень.

**Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.** Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу І.В. Босої, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У науці адміністративного права категорія «публічне адміністрування адвокатури» та історичні особливості розвитку адвокатської діяльності наразі

не визначені. Тому, авторці доцільно було б у підрозділі 1.1 «Поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання» висловити своє бачення цієї проблеми.

2. У підрозділі 2.2 доцільно було б визначити конкретні заходи державних інституцій, які сприятимуть створенню належних умов для діяльності адвокатури в Україні. Також необхідно було розглянути заходи, що можуть бути запроваджені для забезпечення ефективної реалізації гарантій адвокатської діяльності в Україні.

3. У третьому розділі дисертації надано пропозиції щодо внесення змін до законодавства в контексті регулювання адвокатської діяльності. В роботі необхідно було провести аналіз міжнародного досвіду щодо організації та функціонування адвокатури, який може бути адаптований та застосований в Україні та вказати на конкретні приклади країн ЄС, де адвокатура ефективно функціонує та описати можливості запровадження їхнього досвіду.

Проте, варто вказати, що наведені вище зауваження і побажання мають суто рекомендаційний характер, і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації.

**Відсутність порушень академічної доброчесності.** Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація І.В. Босої є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

**Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.** Дисертація Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» є завершеною, повністю самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, яка відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка Боса Ірина Вадимівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –**  
**завідувач кафедри поліцейської діяльності**  
**Національної академії внутрішніх справ**  
**кандидат юридичних наук, професор**



**Сергій БРАТЕЛЬ**

